

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Mesleki Değerler ve Etik Eğitimi (1997-2019)

PROFESSIONAL VALUES AND ETHICS EDUCATION AT DOKUZ EYLUL UNIVERSITY FACULTY OF MEDICINE (1997-2019)

 Ahmet Can BİLGİN¹, Sema ÖZAN², Cemal Hüseyin GÜVERCİN¹ Salih Semih ŞEMİN¹

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

² Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ÖZ

Tıp fakültelerinden, sağlık alanına ve toplum sağlığının gelişimine katkı sunma sorumluluğunu alan, sağlık hakkını, mesleki değerleri savunan hekimler yetiştirmesi beklenmektedir. Bu kapsamda ele alındığında, mezuniyet öncesi tıp eğitiminde öğrencilere, mesleki değerler ve tıbbi etik ile ilgili hedeflerin kazandırılması önemlidir. Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) Tıp Fakültesi 1996'da, mezuniyet öncesi tıp eğitimi programında köklü bir değişiklik yaparak aktif eğitim sistemine geçiş kararı almıştır. Aktif eğitime geçişle birlikte fakültede Mesleki Değerler ve Etik (MDE) eğitimi geliştirilmiş, bilimsel dayanaklar, kılavuzlar, geri bildirimler ışığında güncellenerek sürdürülmüştür. Bu eğitimlerde öğrencilerin mesleki değerleri öğrenmesi ve içselleştirmesi, meslek yaşamında karşılaştıkları etik sorunları tanıması, sorunun tıbbi, sosyal ve yasal boyutlarını da dikkate alarak çözüm seçeneklerini değerlendirmesi ve iyi hekimlik değerlerini koruyan kararlar verebilme yetkinliğini kazanması hedeflenmiştir. MDE eğitiminin hedefleri mezuniyet öncesi tıp eğitiminin tüm yıllarına entegre edilmiştir. Bu yazının amacı DEÜ Tıp Fakültesi'nin aktif eğitime geçişi ile birlikte geliştirilen ve 2019 yılına dek yürütülen Mesleki Değerler ve Etik Eğitiminin tanıtımını yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi etik, mesleki değerler eğitimi, etik eğitimi, tıp eğitimi

ABSTRACT

Medical faculties are expected to train physicians who take the responsibility of contributing to the field of health and the development of public health, and who defend the right to health and professional values. In this context, it is important to provide students with objectives related to professional values and medical ethics in undergraduate medical education. Dokuz Eylül University Faculty Of Medicine made a radical change in the undergraduate medical education program in 1996 and decided to switch to an active education system. With the transition to active education, Professional Values and Ethics (PVE) education has been developed at the faculty and has been updated and maintained on the basis of scientific evidence, guidelines and feedback.

Ahmet Can BİLGİN

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye Eposta: ahmetcanbilgin@gmail.com

 orcid.org/0000-0002-6087-9358

In this training, it is aimed that students learn and internalize professional values, recognize the ethical problems they will encounter in their professional life, evaluate the solution options by considering the medical, social and legal dimensions of the problem, and gain the competence to make decisions that protect the values of good medical practice. The objectives of PVE education are integrated into all years of undergraduate medical education. The purpose of this article is to introduce the Professional Values and Ethics Education, which was developed with the transition of Dokuz Eylül University Faculty Of Medicine to active education and carried out until 2019.

Keywords: Medical ethics, professional values education, ethics education, medical education

Tıp fakültelerinden, sağlık alanına ve toplum sağlığının gelişimine katkı sunma sorumluluğunu alan, sağlık hakkını, mesleksel değerleri savunan hekimler yetiştirmesi beklenmektedir (1,2). Bu kapsamda ele alındığında, mezuniyet öncesi tıp eğitiminde öğrencilere, mesleksel değerler ve tıbbi etik ile ilgili hedeflerin kazandırılması önemlidir. Mesleksel ve etik değerlere ilişkin eğitim, biyolojik hedefler için planlanan ve yürütülen eğitimden farklıdır. Bu hedeflere ulaşılmasında dolayısıyla eğitiminde kişisel, çevresel, toplumsal, evrensel vb birçok etken belirleyici olmakta, eğitim sürecini daha karmaşık hale getirmektedir (3). Mesleksel değerler ve tıbbi etik alanındaki hedefler, bilişsel boyutu da olmakla birlikte, ağırlıklı olarak duyuşsal öğrenme alanındadır. Tutum, değer ve inançlarda değişimi amaçlamaktadır (4). Duyuşsal alan hedeflerinin öğrenilmesinde en üst basamak, kişilik haline getirmedir (4). Bir hekimden beklenen, mesleğin değerlerini benimsemiş olması, savunması ve hekimliğinde bunlara uygun davranabilmesidir. Mezuniyet öncesi tıp eğitiminde mesleksel değerlere ve etik ilkelere uygun davranmayı kişilik haline getirmek iddialı olsa da ulaşılması arzulanan basamak olmaya devam etmektedir.

Bu açılardan düşünüldüğünde tıbbi etik ile ilgili hedeflerin kazandırılmasında kuramsal bilgi paylaşımı, temel ya da tek eğitim yöntemi olmamalıdır. Kuramsal bilgi paylaşımının, öğrencinin hem kendi inançlarına hem de genelde inançlara yönelik eleştirel düşünmesinde, alternatif yaklaşımların üstünde durma ve anlamaya

çalışmasında katkısı yetersiz kalmaktadır (5). Ayrıca, tıp öğrencilerinin etik ile ilgili konuları diğer dersler kadar önemsemedikleri, “marjinal” ya da “fluffy” (iddiasız, gösterişsiz) buldukları şeklinde araştırma sonuçları da bildirilmektedir (6 - 8). Dolayısıyla öğrencilerin bu alandaki algılarını, inançlarını, yaklaşımlarını sorgulamalarını ve tartışmalarını, esneklik kazanmalarını gerekirse değişime açık hale gelmelerini sağlayacak, daha çok öğrenci merkezli ve probleme dayalı aktif eğitim yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir (9). Öğrencilerin ağırlıklı tercihi ve önerisi de bu doğrultudadır. Onlar da kuramsal derslerden çok uygulamalı eğitimleri, etik sorunları ve farklı bakış açılarını özgürce tartışabilecekleri, kendilerini düşünmeye yönlendiren, bilgileri uygulamaya dönüştürme fırsatı veren interaktif eğitim etkinliklerini, küçük grup etkinliklerini vb önermektedirler (9, 10). Henüz 20. yüzyılın başlarında iken bu gereksinim William Osler tarafından ifade edilmiştir. Osler, öğrencilere neden-niçin arayışında yardımcı olmak gerektiğini, uygulamalı eğitimlerin önemini vurgulamıştır (11). Harden’ın 1984’te tanımladığı ve aktif eğitime temel oluşturan, öğrenci merkezli, probleme dayalı, topluma dayalı, seçmeli ve sistematik eğitim etkinliklerini merkeze alan “SPICES” modeli (Student centred / Problem based / Integrated / Community based / Electives / Systematic), tıbbi etik hedeflerinin kazandırılması açısından da değerli bir yaklaşım olmuştur (12).

DEÜ Tıp Fakültesi, 1996’da, mezuniyet öncesi tıp eğitimi programında köklü bir değişiklik yaparak aktif

eğitim sistemine geçiş kararı almış ve Harden'in "SPICES" modelini temel alarak 1997-1998 eğitim yılında aktif eğitimi uygulamaya geçirmiştir (12,13). Bu yazının amacı DEÜ Tıp Fakültesi'nin aktif eğitime geçişi ile birlikte geliştirilen ve 2019 yılına dek yürütülen Mesleksel Değerler ve Etik (MDE) Eğitiminin tanıtımını yapmaktır. Tanıtım, 2019 yılına dek olan dönem ile sınırlandırılmıştır, bunun nedeni, 2019'da yapılan müfredat değişiklikleri ile mesleksel değerler ve etik eğitimi hedeflerinin karşılanmasında önemli yeri olan Probleme Dayalı Öğrenme (PDÖ) oturumları, edebiyatın etik eğitimlerinde kullanılması, küçük grup çalışmaları vb. etkinliklerin belirgin ölçüde azaltılmış olmasıdır.

Mesleksel Değerler ve Etik eğitiminin geliştirilmesi

DEÜ Tıp Fakültesi'nde 1997-1998 eğitim yılında uygulanması başlanan aktif eğitim sisteminde, ilk üç yıl programın merkezinde PDÖ oturumları yer almış, 2000-2001 yılından itibaren dört ve beşinci yıllarda Taska Dayalı Öğrenim (TDÖ) uygulanmaya başlanmıştır. Altıncı yıl ise intörn hekimlik yılıdır. İlk üç yılda uygulanan Özel Çalışma Modülleri (ÖÇM) ve klinik dönemlerdeki seçmeli stajlarla öğrencilere ilgi duydukları alanlara daha fazla eğilme olanağı sağlanmıştır. 2009'da eğitim programı aynı ilkelere dayalı olarak yeniden güncellenmiştir (14).

Aktif eğitim sürecinin başlatılması ile birlikte eğitim programında sosyal, toplumsal ve davranışsal çıktılara özellikle önem verilmiştir. Program, hekimlerin "temel mesleki bilgi ve becerilere sahip olma ve bunlara çözümler üretebilme, tıp uygulamalarının gerektirdiği değerlere ve sorumluluğa sahip olma gibi özellikleri elde etmelerini" hedeflemiştir (15). Bu süreçte daha kapsamlı olarak geliştirilen ve uygulamaya koyulan MDE eğitiminin "tıbbi etik, insan hakları ve sağlık hukuku, tıp tarihi ve tıbbi sosyoloji ve antropoloji başlıklarında ve tüm tıp eğitimi boyunca sürdürülmesi planlanmıştır" (15). MDE programı, özellikle Dünya Hekimler Birliği'nin 1999'daki 51. genel kurulunda yayınladığı, tıbbi etik ve insan hakları konularının tıp eğitimine entegrasyonu ile ilgili tutum belgesine (16) ve Türk Tabipleri Birliği'nin "iyi hekimlik" gereklerine dayandırılarak hazırlanmıştır (15). Süreç içerisinde programın 2003 ve 2014 Ulusal Çekirdek Eğitim Programı'ndaki mesleksel değerler ve etik gereklerine de

uyumlu olması gözetilmiştir. 2009'daki program revizyonunda ve 2011'de Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi ile uyum gözetilerek yapılan güncellemede, mezuniyet öncesi program çıktıları arasında "mesleksel değerlere ve etik ilkelere uygun hekimlik uygulamaları yapabilme" hedefi özellikle yer almıştır (14).

Literatürde, tıbbi etik eğitiminin mezuniyet öncesi tıp eğitiminin tüm yıllarına entegre edilmesi, yöntemler farklı da olsa içeriğin yaşamdan örneklerle ilişkilendirilmesi, zenginleştirilmesi önerilmektedir (17-18). MDE eğitimi, Dönem 1'in başından itibaren eğitimin tüm yıllarına entegre edilmiş şekilde, klinik öncesi ve klinik eğitim dönemlerinde sürdürülmüştür (10). MDE hedefleri klinik öncesi ve klinik dönemde aşağıda açıklanan eğitim etkinlikleri yoluyla karşılanmıştır.

Klinik öncesi dönem

Tıp eğitiminin ilk üç yılında temel eğitim etkinlikleri interaktif sunumlar/büyük grup çalışmaları, PDÖ oturumları, küçük grup çalışmalarındaki senaryo temelli olgu tartışmaları, grup ödevlerinin tartışıldığı küçük grup çalışmalarıdır. İlk üç yılda ayrıca özel çalışma modüllerinde etik konularda projeler gerçekleştirilmiştir. Aşağıda bu etkinliklere ilişkin açıklamalar verilmiştir.

PDÖ oturumları

İlk üç dönemde, PDÖ senaryolarına etik konuların/durumların entegre edilmesi hedeflenmiştir. Bunun için öncelikle, PDÖ senaryolarının, hekimin uygun etik tutum ve davranış sergilemesini, olumlu örnek olmasını sağlayacak şekilde yazılması sağlanmakta, bunun kontrolü yapılmaktadır. Ayrıca, zaman zaman müfredatla uyumlu olacak şekilde etik ile ilgili bir konunun sorgulanması, hedef çıkartılması, tartışılması hedeflenmektedir. Bunun için de senaryoya hekimin etik açıdan yaklaşımını sorgulatan sorular eklenmektedir. Dönem 3 PDÖ senaryoları kapsamından bir örnek Şekil-1'de verilmektedir.

Şekil 1: Dönem 3'ün PDÖ senaryosundan örnek

.... "Konsültasyona gelen Dr. Gülfem Demirel, hastanın durumunu hızla değerlendirerek oral yolla 50 mg metoprolol uygular. Eşine ve Ayşe Hanım'a hastalığını açıklar, tıkalı damarını acil anjiyografi uygulayarak balon anjiyoplasti yöntemi ile veya damardan verilecek bir ilaçla açabileceklerini anlatır. Ancak buldukları hastanede anjio laboratuvarı olmadığı için ve en yakın anjio merkezi 2 saat uzaklıkta olduğu için damar açıcı ilaç ile damarın açılmasının mevcut şartlarda daha uygun olduğunu anlatır. Bu ilaç ile ilgili olası yan etkileri anlatır. Ayşe Hanım ilaç ile ilgili bilgilendirilmiş onam formunu imzalayarak, ilacın uygulanmasına izin verir. Bunun üzerine hastaya 100mg Alteplase (doku plazminojen aktivatörü) toplam 1,5 saat içinde IV infüzyon yolu ile verilir.
İlgili soru: Dr. Gülfem Hanım'ın uygulayacağı tedavi hakkında hastayı ve yakınlarını bilgilendirme biçimi ve hastadan onay formu alması konusunda ne düşünüyorsunuz? Tartışınız."

2019-2020 öğretim yılında mezuniyet öncesi tıp eğitimi programında yapılan değişiklik ile aktif eğitim uygulamalarında ilk üç yıl programının merkezinde olan PDÖ eğitim etkinlikleri çok büyük ölçüde kaldırılmış dolayısıyla Mesleksi Değerler ve Etik eğitiminin önemli bir öğesi devreden çıkmıştır.

İnteraktif sunumlar

Toplumdan, sosyal yaşamdan, tarihten ilgili örneklerin paylaşarak tip etiğinin temel, önemli ve güncel konularının tartışılması hedeflenmiştir. Dönem 1, 2 ve 3'te yer alan interaktif sunum başlıkları Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo 1: Dönem 1, 2 ve 3'te yer alan interaktif sunum başlıkları

Dönemler	Sunum başlıkları
Dönem 1	Tıbbi etik kavramına giriş, tıp tarihine giriş, hekimlik ve insan hakları kavramları, sağlık ve çevre ile ilgili haklar, hasta hakları, bilimsel araştırmalarda etik sorunlar, ilaç kullanımında hekimin etik sorumluluğu, sağlık ve hukuk, güncel etik sorunlar, tarih boyunca sağlık kuruluşları
Dönem 2	Üreme sağlığı ve etik, Genetik ve etik, Bulaşıcı hastalıklar ve etik (AİDS örneği), Bulaşıcı hastalıklar tarihi, Tıp tarihinde doğum ve ölüm, Tarihte hekim hasta ilişkileri, Engelliler ve etik, Teknoloji-araştırma ve etik, Eşitsizlikler, Ekip hizmeti (Konsültasyon, meslektaşlar arasında ilişkiler)
Dönem 3	Aydınlatılmış onam, Etik olgu çözümlemesi

Küçük Grup Çalışmaları (KGÇ)

Fakültemiz MDE eğitimlerinde önemli yeri olan KGÇ, öğrencileri pasif bilgi alıcısı konumundan çıkararak, eğitim sürecine aktif katılımlarına, görüşlerini paylaşmalarına, geribildirim vermelerine ve yansıtma yapmalarına, alternatif fikirleri/ kavramları keşfetmelerine, mesleki değerlerin gelişmesine fırsat sağlayan, belli hedeflere ulaşmak için birbirleri ve eğitici ile etkileşim içinde çalıştıkları eğitim etkinlikleridir (19, 20). MDE eğitiminde iki şekilde gerçekleştirilmiştir:

1) Olgu KGÇ'leri: Olguların yer aldığı senaryolar üzerinden tartışmaların yürütülmesi şeklindedir. Olgular, tıp eğitiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Öğrenciler, sağlık alanında yaşanan gerçek örneklerin sunulduğu olgularla karşılaştıklarında, olgudaki sorunu, olası nedenlerini birlikte araştırıp tartışabilmekte, ilgili bilgi ve mevzuatla uygulama arasındaki ilişkiyi daha açık görebilmekte, eğitici rehberliğinde çözüm yollarını

bulabilmektedir (21, 22). Dönem 3'te, yılda iki kez, 13-15 kişilik gruplarla çalışılmıştır. Her çalışmada dört olgu verilmiş, olgulardaki durumun analizi, etik ilkelerle, kılavuzlarla, yasalar ile bağlantısı tartışılmıştır. Bu

olguların ele aldığı konular ve ilgili bir örnek Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Olguların tartışıldığı senaryolardan bir örnek (3. sınıf)

GÜNCEL MESLEKİ SORUNLAR VE ETİK

VERİLEN OLGULAR, HEKİMLERİN MESLEKİ YAŞAMLARINDA KARŞILAŞTIKLARI KİMİ GÜÇ DURUMLARI GÖSTERMEKTEDİR. BU OLGULARI ETİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİNİZ.

DÖNEM 3

MESLEKSEL DEĞERLER VE ETİK UYGULAMASI

Emekli maden işçisi Hakkı Demir (67) bir süredir devam eden öksürük, balgam çıkarma ve kilo kaybı yakınmaları nedeniyle oğlu ile birlikte Dr Leyla Karaca'ya başvururlar. Dr. Karaca hastayı muayene eder ve hastanın PA akciğer grafisi ve BT'sinde şüpheli bir lezyon görür. Hastanın da onayı ile biyopsi yapmayı planlar. Hastanın oğlu Dr Karaca ile yaptığı özel görüşmesinde, biyopsi sonucunda kanser çıkarsa bunu babasına söylememesini, "bronşit" olarak söylemesini, eğer babası kanser olduğunu öğrenirse yaşamdan büsbütün kopacağını ve tedaviyi de kabul etmeyebileceğini söyler. Biyopsi sonucu akciğer kanseri tanısı doğrulanır. Hastaya tanısını söyleme konusunda ikilemde kalan Dr Karaca karar verebilmek için "Etik Danışmanlık" almayı uygun görür ve hastanenin etik uzmanına başvurur.

1. Bu olguda tartışma konuları nelerdir?
2. Bu konuyu değerlendirmede hangi etik ve yasal düzenlemelere başvurulmalıdır?

Hasta hakları	Araştırma ve yayın etiği	Etik, hukuk, malpraktis
Tıbbi girişimlerde aydınlatılmış onam	Araştırmalarda aydınlatılmış onam	Gebeliğin sonlandırılması
Sır saklama yükümlülüğü	Etik kurullar	Hasta onamı olmaksızın tıbbi girişimde bulunma
Özel yaşamın gizliliğinin korunması	Terapötik araştırmalar	Yeterliliği olmayan hasta
Öncelik sırasının belirlenmesini isteme	Risk/yarar değerlendirmesi	Şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması
Endüstri ile ilişkilerde çıkar sağlama yasağı	Fabrication (Uydurma) (Fabrication (Uydurma))	Sağlık hizmetinden kaynaklanan zarar
Sağlık hizmetlerinden adil ve hakkaniyete uygun yararlanma	Falsification (Değiştirme, tahrif, saptırma)	Kanuta dayalı olmayan tedaviyi önerme
Tıbbi özen yükümlülüğü	Plagiarizm (Aşırmaçılık)	Hastanın zarar görmesi
Acil durumlarda onam	Salamizasyon (Dilimleme, bölerek yayınlama)	Muayenesiz tedavi yasağı
Pediatride onam	Duplication (Çoklu yayın)	Hastadan haksız kazanç sağlama
	Onur yazarlığı / armağan yazarlık	
	/hayalet yazarlık	
	Yazar olma ölçütleri	

Uzmanlaşma-İleri teknoloji Olağandışı durumlarda etik Trijaj ölçütleri Olağandışı durumlarda aydınlatma yükümlülüğü Sınırlı kaynakların adil dağıtımı ve önceliklerin belirlenmesi	Sağlık alışanları arasındaki ilişki Meslektaşlar arasında dayanışma ve saygı Konsültasyon olgusu Etik danışmanlık Ekip hizmeti Hekimlerin diğer sağlık çalışanlarıyla ilişkisi	Genetik ve etik Genetik danışmanlık Prenatal testler Toplumsal cinsiyet Cinsiyet seğimi
---	---	--

2) MDE ödevlerinin tartışıldığı KGÇ'ler: İlk üç yılda öğrenciler 13-15 kişilik küçük gruplara ayrılmakta, her gruptan ilk yıl bir kitabı okumaları, ikinci yıl bir konuyu araştırmaları, üçüncü yıl bir filmi izlemeleri istenmektedir. Filmler, öğrencilerin gerçek yaşam durumlarına hazırlanmalarına, kuramsal bilgiyi yaşamla birleştirmelerine ve yaşama transferlerini sağlamalarına katkı sağlamaktadır (23, 24). Tıp etiği eğitiminde kullanıldıklarında filmlerden soyut kavramlar ve fikirler çıkarılabilir, üzerinde düşünülüp tartışılabilir, izleyenler görüşlerini dile getirebilir ve duygularını sergileyebilirler. Filmler, öğrenmenin gerçekleşebileceği çok katmanlı bir çekirdek sağlayarak, aynı zamanda incelenebilecek, eleştirilebilir ve ahlaki ikilemleri vurgulamak için örnek olabilecek sayısız sahne ve senaryo sunmaktadır. Öğrenme coşkusunu teşvik eder, temaları vurgular, tartışmayı ve yansıtmayı geliştirir ve bazen klinik konular, sosyal ve sağlık hizmetleri politikası konuları, kültürel farklılıklar ve bilim hakkında belirli öğretim noktalarını göstermeye yardımcı olurlar. Filmler, tıbbi uygulamanın insani boyutlarını geliştirecek beceriler kazanmaya katkı sağlamak için de kullanılabilir (25). Edebiyatın tıp eğitiminde kullanımı öğrencileri okumaya, eleştirel düşünmeye teşvik etmesi, eleştirel düşünme becerilerine ilişkin ayrıntılı ve zengin bilgiler sağlaması, bilgilerini gerçek yaşam durumlarında kullanma yeteneğini geliştirmesi vb. açılardan önemli katkıları olmaktadır (26, 27). Kitap ve filmler, etik, bilim ve hekimlik değerlerini tarihsel ve toplumsal bağlamlarda irdeleyen kitapların/filmlerin arasından seçilmiştir. Seçimlerde, yurt içi ve yurt dışı uygulama örneklerinden, literatürden yararlanılmış, konu alanı ile ilgili öğretim üyelerinin önerileri alınmış, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı öğretim üyelerinin bizzat inceleme ve değerlendirmeleri sonucunda belirlenmiştir. Öğrencilerin önerileriyle de liste

zenginleşmektedir. Öğrenciler kitapları/filmleri kendileri seçmekte, istediklerini de değiştirebilmektedirler. Öğrencilere bunlara ilişkin bireysel rapor yazma ödevi verilmekte, bunun için yaklaşık üç ay zaman tanınmaktadır. Rapor kapsamında öğrencilerden beklenenler değerlendirme bölümünde tanıtılmaktadır. Bahar dönemi sonunda da her grup ile ödevi üzerine tartışma oturumu gerçekleştirilmektedir. Her oturumun sonunda yapılandırılmış formlarla öğrencilerden geri bildirim alınmaktadır. Tablo 2'de, belirlenen kitap, konu, film örnekleri verilmektedir. 2019 -2020 öğretim yılında mezuniyet öncesi tıp eğitimi programında yapılan değişiklik ile ilk yıl MDE eğitiminde uygulanmakta olan kitap okuma ile ilgili uygulamalar ve kitapların tartışıldığı küçük grup çalışmaları kaldırılmış dolayısıyla MDE eğitiminin önemli diğer bir öğesi daha devreden çıkmıştır.

Tablo 2: Mesleki Değerler ve Etik (MDE) Ödevleri

Dönem 1 Kitap Değerlendirmeleri	Dönem 2 Tartışma Konuları	Dönem 3 Film Değerlendirmeleri
Hastalık Hastası-Moliere Teneke- Yaşar Kemal İnci- John Steinbeck Dokuzuncu Hariciye Koğuşu- Peyami Sefa Genç Bir Köy Hekimi- Mihail Bulgakov Sol Ayağım- Christy Brown Hekim Olmak- Türkan Saylan Bir Halk Düşmanı- İbsen Dr. Knock veya Tıbbın Zaferi - Jules Romains Guguk Kuşu- Ken Kesey Veba- Albert Camus Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş- J. Saramago Türkan- Ayşe Kulin Şahika- A. J. Cronin İki Doktor Bir Yolculuk- Warren H. Winkle Doktor Çehov'dan Öyküler- A. Çehov Can Dostum- Philippe Pozzo di Borgo Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl-A. Malouf Nietzsche Ağladığında- Irwin Yalom Sana Gül Bahçesi Vaat Etmedim Johanne Greenberg Kemik bahçesi Tess Gerritsen Beşinci Tüp Michael Palmer Kız Kardeşim İçin Jodi Picoult Talihli Bir Adam John Berger Değirmen - Reşat Nuri Güntekin Belirleyici Robin Cook Doktorlar Nasıl Düşünür? Jerome Groopman Bozkır Çocuklarına Bir Umut Nejat Akar Genç Doktora Mektuplar Perri Klass Köy Doktoru H. Balzac Mazhar Osman Liz Behmoaras Auschwitz Bir Doktorun Görgü Tanıklığı -M. Nıysızlı	Aydınlatılmış onam Gizlilik / Mahremiyet Gerçeği söyleme Ötenazi Tıp etiği ilkeleri Yaşamın sonu ile ilgili etik sorunlar Gebeliğin sonlandırılması Genetik ve etik Bulaşıcı hastalıklar ve etik AIDS ve etik Araştırmada incinebilir gruplar İnsanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik sorunlar Sağlık çalışanlarına şiddet Acil durumlarda etik Engellilik ve etik Kök hücre çalışmaları ve etik Aşı ve etik Sağlıkta eşitsizlik Pediatri ve tıbbi etik İnsan hakları ve hekimlik Yayın etiği Hayvan deneyleri Hekim, Endüstri ilişkileri ve etik Organ aktarımı ve etik Halk sağlığı ve etik Psikiyatri ve etik Olağandışı durumlar ve etik Hasta hakları Yardımcı üreme teknikleri ve etik Tıpta Yapay Zeka ve Etik	Patch Adams -Tom Shadyac Sicko -Michael Moore Guguk Kuşu- Milos Forman Philadelphia- Jonathan Demme Uç Noktalar- Michael Apted Doktor -Randa Haynes Tanrıyı Oynayanlar- Joseph Sargent Lorenzo'nun Yağı- George Miller Gattaca -Andrew Niccol Esma (Asmaa) -Amr Salama Köstebek (The Insider)- Michael Mann Kız Kardeşimin Hikayesi- N. Cassavetes Doktor Ölüm -Barry Levinson İbni Sina: Hekim -Philipp Stölzl Salgın(Contagion)- Steven Soderbergh Duvak- John Curran Ve Orkestra Çalmaya Devam Ediyor- R. Spottiswoode Can Dostum -Eric Toledano İnşallah- Anais Barbeau Bir Ayrılık- Asgar Ferhadi Fil Adam- David Lynch Unutma Beni -Richard Glatzer Sekizinci Gün- Jaco van Dormael Sol Ayağım- Jim Sheridan I am Because We Are- Nathan Rismann Arka Bahçe- Fernando Meirelles Sevgili Doktor- Miwa Nishikawa John Q -Nick Cassavetes Motosiklet Günlüğü- Walter Salles İçimdeki Deniz -Alejandro Amenabar

Özel Çalışma Modülleri (ÖÇM):

ÖÇM, öğrencilerin çekirdek müfredat dışında ilgi duydukları alanlarda araştırma yapmalarına, daha ayrıntılı

öğrenmelerine, çalışmalarının sonuçlarını sözlü, yazılı, görsel vb yollarla sunmalarına, kendi kendine öğrenme becerilerini geliştirmelerine vb. olanak veren eğitim etkinlikleridir (28- 29). DEÜ Tıp Fakültesi'nde ÖÇM' ler, tıp

eğitiminin ilk üç yılında sosyal sorumluluk projeleri, yayın derleme ve araştırma başlıkları altında yürütölmektedir. Her akademik dönemin başında öğretim üyelerinin açmayı planladıkları ÖÇM konuları öğrencilere ilan edilmekte, öğrenciler ilgi duydukları konularda

çalışabilmek için başvuru yapmakta, atandıkları projede çalışmaktadır. Öğrenciler, MDE alanından ilan edilen ve seçip atandıkları bir projede de küçük gruplar halinde çalışabilmüşlerdir. Tablo 3’de MDE ile ilgili açılmış olan ÖÇM’lerden örnekler yer almaktadır.

Tablo 3: MDE ile ilgili açılmış olan ÖÇM’lerden örnekler

<ul style="list-style-type: none"> • Tıp ve sanat • İzmir’de sağlık kurumları tarihi • Beynimize adını verenler • Bir sorumluluk projesi: Öğrenci Dergisi (DEÜ Tıp Fakóltesi 10. ÖÇM Sempozyumu, Sosyal Sorumluluk Projesi En İyi Çalışma Ödölü, 2016-2017) • Sindirim sistemine adını verenler (DEÜ Tıp Fakóltesi 7. ÖÇM Sempozyumu, Yayın Derleme Poster Birincilik Ödölü, 2012-2013) • Eleştirel düşünme • Beş duyu • Beyaz önlükte kara lekeler (DEÜ Tıp Fakóltesi 10. ÖÇM Sempozyumu, Yayın Derleme Birincilik Ödölü, 2016-2017) • Preklinik Dönemdeki Tıp Fakóltesi öğrencilerinde homofobik tutum araştırması: DEÜ Üniversitesi örneği • DEÜ Tıp Fakóltesi öğretim üyelerinin tıpta yapay zeka uygulamalarının yaratabileceği etik sorunlara ilişkin görüő ve tutumları
--

Klinik dönem

İlk yıllardaki etik eğitimin klinik döneme taşınması oldukça önemlidir bu nedenle ilgili konuların ilk yıldan başlayarak altıncı yılın sonuna dek eğitim programına entegre edilmesi önerilmektedir (17). DEÜ Tıp Fakóltesi’nde MDE eğitimi klinik dönemlerde de interaktif tartışma oturumları, tasklardaki ilgili hedefler ve seçmeli stajlar aracılığıyla sürdürölmüőtür. Aşağıda bu etkinliklere ilişkin bilgi verilmektedir.

İnteraktif tartışma oturumları

İnteraktif tartışma oturumlarında Dönem 4’te aydınlatılmış onam ve gizlilik, Dönem 5’te çıkar çatışmaları, Dönem 6’da halk sağlığı etiği, hekimlerin yasal sorumlulukları ve meslek yaşamında ilişkiler konuları ele alınmıştır.

Taska Dayalı Öğrenim

TDÖ’nün uygulandığı Dönem 4 ve 5 için belirlenen MDE hedefleri klinik çalışma rehberlerinde öğrencilere duyurulmuőtur. Klinik çalışma rehberleri, öğrencilerin öğrenme sürecini desteklemek amacıyla hazırlanmış kaynaklardır. Öğrencileri taskın öğrenme hedeflerine yönlendirme, konulara odaklanmalarını, bilgileri multidisipliner bakış açısı ile entegre etmelerini sağlama, task kapsamında yapmaları gereken etkinlikleri, becerileri, etik yaklaşımı, farklı öğrenme kaynaklarını gösterme vb. açılardan temel bir kaynaktır (30). Rehberlerde, “Konuyla ilgili mesleki değerler ve etik sorunları belirle” başlığı altında task ile ilgili öğrenilmesi, tekrar hatırlanması beklenen önemli etik konular belirtilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Dördüncü ve 5. sınıf Tıp klinik çalışma rehberlerinden örnekler (“Konuyla ilgili mesleki değerler ve etik sorunları belirle” başlığı altında)

<ul style="list-style-type: none">• 4. sınıf “Karında Ağrı ve Kitle” taskı klinik çalışma rehberinden Malpraktis nedir, nasıl uygulanmalıdır? - Ölümcül ihmal karşısında tutumumuz ne olmalıdır? - Hastadan ve/veya yakınlarından bilgi saklamak doğru mudur?• 4. sınıf “Karında ağrı, Gastrointestinal Kanama” taskı klinik çalışma rehberinden Hastalar hastalıkları hakkında yeterli bilgilendiriliyorlar mı? - Tedavilerin yan etkilerini olası zararlarını biliyorlar mı? - Alternatif tedavi yöntemleri hakkında bilgi verilmiş mi? - Tanı ve tedavi öncesi yöntemleri aydınlatılmış onamları alınmış mı?• 5. sınıf “Baş ağrısı” taskı klinik çalışma rehberinden: Hekim olarak kronik hastalığı olan hastaları gerçekten ciddiye alıyor muyuz? Hastaların hekime başvurmadan kendi kendilerine ilaç kullanmasının sakıncaları, akut ve kronik dönemde yarattığı sorunlar nelerdir? Ülkemizde kontrolsüz, analjezik kullanımı yaygınlığı nasıldır? Erken ve geç dönemde yarattığı sorunlar nelerdir?• 5. sınıf “Kardiyopulmoner Rehabilitasyon (KPR)” taskı klinik çalışma rehberinden KPR uygulamasındaki etik sorunlar nelerdir? KPR ne zaman sonlandırılır? Kimler organ bağışı yapabilir, hasta yakınlarının hakları nelerdir?• 5. sınıf “Gebelik takibi/Komplikasyonlar” taskı klinik çalışma rehberinden Medikal abortus endikasyonları nelerdir? Gebelikte Down sendromu saptanan bir hastanın gebeliğinin sonlandırma kararı nasıl verilmelidir?
--

Seçmeli stajlar

Dönem 4, 5 ve 6’da Tıp Tarihi ve Etik seçmeli stajları yer almıştır. Bu stajlarda öncelikle öğrencilerle birlikte, daha çok onların ilgi alanlarına göre bir konu belirlenmektedir. Staj boyunca bu konu üzerinde kuramsal tartışmalar yapılmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili bir edebiyat yapıtı ya da bir film seçilip öğrencinin bunlar üzerine bir değerlendirme yapması istenmektedir.

Öğrenci değerlendirmesi

MDE eğitiminde öğrenci değerlendirmesi aşağıda özetlenen farklı yöntemlerle yapılmaktadır.

Çoktan seçmeli sorular: İlk üç dönemdeki, interaktif sunumlarla karşılanan MDE hedeflerinin değerlendirilmesi blok sonu kuramsal sınavlarda çoktan seçmeli sorular kullanılarak yapılmıştır. İlk yıl ayrıca, kliniğe giriş eğitimi kapsamında öğrenciden hekim-hasta iletişimini değerlendirmesi istenmiştir. Kliniğe giriş etkinliklerinin değerlendirilmesinde öğrenciler bir hekim hasta karşılaşması izlemekte ve derslerinde öğrendikleri sistematığe uygun olarak hastanın öyküsünü yazmaktadırlar. Bu sırada ayrıca, açık uçlu bir soru ile öykü

alma sürecinde hekim-hasta iletişiminin temel bileşenlerine ilişkin gözlemlerini de yazmaları istenerek bu konudaki farkındalıkları da değerlendirilmektedir.

Ödevler: Öğrencilere ilk üç yılda, mesleki yaşamda karşılaşabilecekleri etik sorunların farkına varmalarını, bunlar üzerine akıl yürütmeleri, çözümler üretebilmeleri ve gerekçelendirmeleri amacıyla ödevler verilmektedir. Birinci yıl, okudukları bir kitap için, ikinci yıl tıp tarihi ve etik ile ilgili bir konu için, üçüncü yıl ise izledikleri bir film için rapor hazırlamaktadır. Raporunda öncelikle kısa bir genel değerlendirme yapmaları istenmektedir. Ayrıca, ilgili etik sorunların tanımlanması ve çözümü, kendi olası yaklaşımı, konunun tarihsel ve toplumsal bağlamını düşünerek ilginç bulduğu bölümler, önemsendiği alıntılar, katıldığı/karşı çıktığı düşünceler, filmi/kitabı anlatmak için seçeceği en az 3 anahtar sözcük, izlemeyi/okumayı yararlı bulup bulmadığı, arkadaşlarına önerip önermeyeceği, önermek isteyeceği farklı film/kitap ismi ve neden önermek istediği gibi başlıkların altını doldurmaları istenmektedir. Konu ödevi için istenen rapor kapsamında, genel özet, anahtar sözcükler, tıp tarihi ve etik ya da toplumsal konularla ilgili yapılan ilgili tartışmalar

(karşıt görüşler, dayandıkları değerler, gerekçeleri) ve öğrencinin konu/makaleye ilişkin kendi görüşleri istenmektedir. Tüm raporlar intihal açısından gözden geçirilmektedir. Öğrencinin ayrıca bahar dönemi sonunda yapılan ilgili tartışma oturumuna da katılması gerekmektedir. 2019-2020 öğretim yılında mezuniyet öncesi tıp eğitimi programında yapılan değişiklik ile ilk yıl MDE eğitiminde yer alan kitap ödevleri ve ilgili uygulamalar kaldırılmış dolayısıyla MDE eğitiminin önemli diğer bir ögesi daha devreden çıkmıştır.

Öğrenciler 4. ve 5. yıllarda task sonu değerlendirme formlarında yer alan “koruyucu hekimlik ve etik ilkelere uygun yaklaşım sergileme” ögesi üzerinden değerlendirilmişlerdir. Seçmeli stajlarda öğrencinin değerlendirilmesi yeterlilik üzerinden yapılmaktadır. Bunun için öğrencinin devamı, katılımı, seçtikleri konu ile ilgili yaptıkları yazılı değerlendirmeler ve sunumlar dikkate alınmaktadır. MDE eğitimi fakültede yürütülen program değerlendirme çalışmaları kapsamında sürekli izlenmiş ve gerek duyulan modifikasyonlar yapılmıştır (31).

SONUÇ

DEÜ Tıp Fakültesi MDE eğitimi 1997-2019 yılları arasında çok yönlü, farklı eğitim yöntem ve teknikleri kullanılarak, diğer anabilim dallarıyla ve fakültenin kurullarıyla birlikte çalışılarak her alanda etkin biçimde yürütülmüştür. Bu eğitimlerde öğrencilerin mesleksel değerleri öğrenmesi ve içselleştirmesi, meslek yaşamında karşılaşacakları etik sorunları tanınması, sorunun tıbbi, sosyal ve yasal boyutlarını da dikkate alarak çözüm seçeneklerini değerlendirmesi ve iyi hekimlik değerlerini koruyan kararlar verebilme yetkinliğini kazanması hedeflenmiştir. Genel olarak ele alındığında eğitim programlarındaki güncellemelerin bilimsel dayanaklar çerçevesinde çağdaş, güncel, ileriye doğru olması beklenir. 2019’da fakültedeki yönetsel değişiklik ardından gerçekleşen eğitim programındaki değişiklikler, MDE eğitimini etkilemiş, bu eğitimin kazanımlarında önemli rolü olan PDÖ senaryoları çok az sayıya indirilmiş, kitap okuma, tartışırma ve rapor yazma ödevleri kaldırılmış, küçük grup çalışmalarının sayısı azaltılmıştır. Mesleksel değerler ve etik kazanımlarının elde edilmesi mezuniyet

öncesi ve sonrası süreçleri kapsayan uzun soluklu bir uğraşdır. Her düzeydeki eğitim ortamlarının bu kazanımları destekleyecek uygunlukta olması, öğrenci ve öğretim üyesi geribildirimlerinin bu açılardan da değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Sayek İ, Turan S, Baykan Z, Batı H, Demirören M. Türkiye Sosyal Güvenilir (Hesap Verebilir) Tıp Fakültesi Belirleyicileri Ulusal Belgesi. Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme Ve Akreditasyon Derneği Sosyal Güvenirlik Çalışma Grubu, Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD), 2019.
2. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Standartları, Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme Ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD), 2021.
3. Shamim, M.S., Torda, A., Baig, L.A. et al. Systematic development and refinement of a contextually relevant strategy for undergraduate medical ethics education: a qualitative study. BMC Med Educ 21, 9 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12909-020-02425-6>
4. Demirel Ö. Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. 4.baskı. PEGEM Yayıncılık, Ankara 2022.
5. Consensus statement – Teaching medical ethics and law within medical education: A model for the UK core curriculum. J Med Ethics. 1998; 24:188–92.
6. Brooks L, Bell D. Teaching, learning and assessment of medical ethics at the UK medical schools. J Med Ethics. 2017;43:606–612. doi:10.1136/medethics-2015-103189
7. Aldughaiter SK, Almaziyad MA, Alsultan SA, et al. Student perspectives on a course on medical ethics in Saudi Arabia. Journal of Taibah University Medical Sciences. 2012; 7(2): 113-117.
8. Leo T, Eagen K. Professional education, the medical student response. Perspectives in Biology and Medicine. 2008; 15(4): 508-516.

9. Ozgonul L, Alimoglu MK. Comparison of lecture and team-based learning in medical ethics education. *Nurs Ethics*. 2019; 26(3):903-913
10. Bilgin AC, Timbil S, Guvercin CH, Ozan S, Semin S. Preclinical Students' Views On Medical Ethics Education: A Focus Group Study In Turkey. *Acta Bioeth*. 2018;24(1):105-115.
11. Dicle O. Değişen tıp eğitimi ve probleme dayalı öğrenme yönteminin temel felsefesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2001;15 (Özel Sayı Aktif Eğitim): 25-59
12. Harden R M, Sowden S & Dunn W R (1984) Some educational strategies in curriculum development: the SPICES model. ASME Medical Education Booklet No. 18. *Med Ed* 18, 284-97.
13. Musal B, Akalın E, Kılıç K, Esen A, Alıcı E. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Probleme Dayalı Öğretim Programı, Süreçleri Ve Eğitim Yönlendiricilerinin Rolü. *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2002; 9: 39-49.
14. Musal B. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim Programı: Temel Özellikleri Ve Revizyon Çalışmaları, *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2011; 33:42-48
15. Civaner M, Okuyan ZA, Şemin S. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Meslekiyel Değerler ve Etik Eğitimi: Üç Yıllık Deneyim, Sorunlar Ve Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2001;15 (Özel Sayı Aktif Eğitim): 57-61
16. World Medical Association Medical Ethics Manual, The World Medical Association, Inc 3rd edition 2015, ISBN 978-92-990079-0-7, [Erişim tarihi: 11 Haziran 2021]. Erişim adresi: https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/Ethics_manual_3rd_No_v2015_en.pdf
17. Eckles RE, Meslin EM, Gaffney M, Helft PR. Medical ethics education: where are we? Where should we be going? A review. *Acad Med*. 2005;80(12):1143-52.
18. Louhiala P. Philosophy for medical students-- why, what, and how. *Med Humanit*. 2003;29(2):87-8.
19. Harden R, Laidlaw J. Essential skills for a medical teacher. An introduction to teaching and learning in medicine. 1st ed. Edinburgh: Churchill Livingstone Elsevier; 2012.
20. Özkan S., Tıp eğitiminde küçük gruplarla öğretimin düzenlenmesi. İçinde: Ed: Sayek İ, Turan S, Naçar M, Akalın AA. *Tıp eğiticisi el kitabı*. Güneş Tıp Kitapevleri, 2016;113-127
21. Mıdık Ö. Sınıf derslerinde olgu kullanımı. *Türkiye Klinikleri Özel Sayı*. 2016; 1(1):8-16
22. Thistlethwaite JE, Davies D, Ekeocha S, Kidd JM, MacDougall C, Matthews P, Purkis J, Clay D. The effectiveness of case-based learning in health professional education. A BEME systematic review: BEME Guide No. 23. *Med Teach*. 2012;34(6):421-444.
23. Lumlertgul N, Kijpaisalratana N, Pityaratstian N, Wangsaturaka D. Cinemeducation: A pilot student project using movies to help students learn medical professionalism. *Med Teach*. 2009;31(7):327-332.
24. Fritz GK, Poe RO. The role of a cinema seminar in psychiatric education. *Am J Psychiatry*. 1979;136(2):207-210.
25. Colt H, Quadrelli S, Friedman LD. The picture of health medical ethics and the movies, Oxford University Press 2011. NY, USA
26. Kim DH. Evaluation of critical thinking course for premedical students using literature and film. *Korean J Med Educ*. 2019;31(1):19-28.
27. Jacobson L, Grant A, Hood K, et al. A literature and medicine special study module run by academics in general practice: two evaluations and the lessons learnt. *Med Humanit*. 2004;30(2):98-100.
28. Riley SC. Student Selected Components (SSCs): AMEE Guide No 46. *Med Teach*. 2009 Oct;31(10):885-94.
29. Tunçok Y. Özel çalışma modülleri (ÖÇM)Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2001;15 (Özel Sayı Aktif Eğitim): 85-89
30. Özkan H, Değirmenci B, Musal B, İtil O, Akpınar H, Akalın E, Özkan Ş, Alıcı E. Mezuniyet öncesi klinik tıp eğitiminde task'a dayalı öğrenim ve Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi örneği.

Dokuz Eylöl Üniversitesi Tıp Faköltesi Dergisi.
2001;15 (Özel Sayı Aktif Eğitim): 11-23

31. Musal B, Taskiran C, Gursel Y, Ozan S, Timbil S, Velipasaoglu S. An example of program evaluation project in undergraduate medical education. Education for Health: Change in Learning & Practice. 2008; 21(1), 1-7.